

Юркевич І.
*док.філ. (право), доцент кафедри
кримінального права та процесу
Західноукраїнського національного
університету*

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН ТА ЇХ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Введення воєнного стану в Україні внаслідок російської агресії створило безпрецедентні виклики для системи кримінального правосуддя, особливо щодо ефективного проведення досудового розслідування в нових умовах. У відповідь на ці виклики законодавець вніс суттєві зміни до кримінального процесуального законодавства.

З початку повномасштабного вторгнення правоохоронна система України зіткнулася з надзвичайною кількістю різноманітних правопорушень, як воєнні злочини, так і злочини проти національної безпеки.

Нові реалії поставили перед кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством завдання забезпечити систему правосуддя необхідними інструментами для ефективної роботи в умовах війни. Це стосувалося особливостей проведення окремих процесуальних дій. Всі ці аспекти вимагали швидкої та ефективної адаптації законодавства та практики досудового розслідування до нових умов [2].

Кримінальний процесуальний кодекс України, зокрема частина 9 статті 615, встановлює нові правила розгляду справ під час воєнного стану. Відповідно до цієї норми, обвинувальні акти направляються в межах територіальної юрисдикції судів, де було завершено досудове розслідування [2]. Якщо через об'єктивні причини це неможливо, то справи розглядаються у найближчому територіальному суді або в іншому суді згідно з порядком, передбаченим законодавством [1].

Для визначення місця закінчення кримінального провадження слід звернутися до глави 24 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає поняття та форми закінчення досудових розслідувань. Ця глава допомагає розкрити аспекти застосування частини 9 статті 615 КПК України [1].

Частина 2 статті 283 КПК України встановлює загальні положення про закінчення досудового розслідування. Згідно з цією нормою, прокурор

зобов'язаний у найкоротші строки після повідомлення особі про підозру виконати одну з передбачених законом дій щодо завершення досудового розслідування [2].

Законодавець надає прокурору три основні варіанти дій після повідомлення особі про підозру: закрити кримінальне провадження, подати клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності або подати обвинувальний акт чи клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру.

Отже, закон чітко визначає форми завершення досудового розслідування, покладаючи відповідальність за їх реалізацію на прокурора згідно з частиною 2 статті 283 КПК України.

Законодавець створив необхідну правову базу для розгляду кримінальних проваджень в умовах воєнного стану. Враховуючи нестабільну ситуацію в країні та неможливість проведення досудових розслідувань і судових розглядів у деяких регіонах, нова норма частини 9 статті 615 КПК України є обґрунтованою та необхідною для здійснення правосуддя.

Досудове розслідування, що завершується направленням обвинувального акта до суду або клопотанням про застосування примусових заходів, можна поділити на три основні етапи: початок – визначається внесенням відомостей до ЄРДР; завершення – направленням обвинувального акта підозрюваному, його захисник, законодавчі стосуються того, що представник, захисник особи та інші особи розголошували матеріали досудового розслідування. 290 Кримінального процесуального кодексу України [1] - припинення - шляхом направлення обвинувального акта до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Це означає, що відповідно до статті 1 строк досудового розслідування закінчується в останній момент. Стаття 219 Кримінального кодексу України [1] не має відношення до закінчення досудового розслідування.

Особливу увагу слід звернути на зміни положень досудового розслідування.

Цей строк обчислюється до дня направлення обвинувального акта до суду, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності або до дня постановлення вироку. Винесено постанову про закриття кримінального провадження.

Законодавець змінив та синхронізував статтю 615 Кримінального кодексу України зі статтею 280 Кримінального кодексу України, доповнивши

відповідними положеннями: Існують об'єктивні обставини, за яких досудове розслідування не може проводитися в умовах воєнного стану [3].

Відповідно, припинення або скасування воєнного стану було включено до числа підстав для відновлення досудового розслідування.

У кримінальному провадженні, якщо на день введення воєнного стану нікому не повідомлено про підозру, період з дня оголошення до дня припинення або скасування воєнного стану не зараховується до загального строку, визначеного ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України[1]

Цей строк може бути продовжено до 72 годин, якщо протягом 24 годин затриманому не вручено повідомлення про підозру.

В умовах воєнного стану у разі неможливості вручення затриманому повідомлення про підозру в установленій строк з об'єктивних обставин строк вручення затриманому письмового повідомлення про підозру може бути продовжено. 72 години. Якщо протягом 72 годин з моменту затримання особі не буде вручено повідомлення про підозру, вона буде негайно звільнена.

Якщо на день введення воєнного стану підозра нікому не повідомлена, період із зазначеного дня до дня припинення чи скасування воєнного стану не включається до загального строку досудового розслідування. У разі закінчення строку досудового розслідування його продовженню не підлягає.

Крім того, характерними для військових злочинів є такі питання, як повернення втраченого майна у кримінальному провадженні, удосконалення системи захисту свідків, потерпілих і експертів у таких справах, зміна умов розслідування таких злочинів.

Проведене дослідження особливостей та проблемних аспектів досудового розслідування в умовах воєнного стану в Україні дозволяє зробити ряд важливих висновків. Законодавчі зміни, впроваджені для адаптації кримінального провадження до умов воєнного часу, демонструють намагання законодавця забезпечити баланс між ефективністю розслідування та захистом прав учасників процесу в екстремальних умовах.

На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що законодавчі зміни в цілому відповідають викликам воєнного часу, проте потребують подальшого доопрацювання та уточнення. Рекомендується посилити гарантії захисту прав учасників кримінального провадження, вдосконалити механізми контролю за діяльністю органів досудового розслідування та прокуратури в особливих умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, Редакція від 01.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 389-VIII від 18.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України 2462-IX від 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20/sp:max50:nav7:font2#n2>